

Est.1994

JCL

Journal of the College of Languages

Open Free Access, Peer Reviewed Research Journal

<http://jcolang.uobaghdad.edu.iq>

P-ISSN: 2074-9279

E-ISSN: 2520-3517

2021, No.(43)

Pg.376 -401

The Broken Wings: The character of the Arab Christian |Woman in Sami Michael's Novel "Trumpet in the Wadi" versus "Jasmine" by Eli Amir

Instructor Ali Mohammed Rashed

E-mail: ali2016@colang.uobaghdad.edu.iq

University of Baghdad , College of Languages , Department of Hebrew Language,
Baghdad, Iraq.

(Received on 6/9/2020 - Accepted on 13/12/2020 – Published on 2/1/2021)

DOI: <https://doi.org/10.36586/jcl.2.2021.0.43.0376>

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

Abstract

Sami Michael and Eli Amir - two Israeli writers born in Iraq and of the same generation (Sami Makhail was born in Baghdad in 1926 and Eli Amir in 1937). They wrote in their novels, among other things, about Orientalism , love and femininity. They both lived wild, extroverted lives. They did not shy away from experiencing anything new that came their way, rebelled against conventions and acted provocatively; they enjoyed the shock and amazement that evoked around them. While trying to find their place in different family settings, they chose to present two Arab Christian heroines. The narrator in *Jasmine* is the speaker Noori-Eli himself. While the narrator of “*Trumpet in the Wadi*” is Huda the heroine herself. Both are independent and both have a hobby in which they invest a lot; which is reading.

The families of the two protagonists undergo social changes during the plot, and when necessary they both work to provide the family needs. First, the study sheds light on the importance of the Arabs in Israeli literature as reflected in Sami Michael's book: "*Trumpet in the Wadi*" "(2008) and Eli Amir's: *Jasmine* (2005). It, also, provides summaries of the two novels and discusses the character of the Arabic Christian woman as described in both novels.

Chapter two debates the characters of Huda and Jasmine and similarities of the two in representing their time. The chapter also compares the recurring image of the Christian Arab character in the two novels, the concept of racism, characters description, as well as the subjects discussed throughout the books with an number of citation taken from the book.

Keywords: The Arabic character in Hebrew literature, Sami Michael, Eli Amir, *Trumpet in the Wadi, Jasmine*.

הכנפיים שנשברו דמות האישה הערבית הנוצרית ברומן " חוצוצרה בוואדי של סמי מיכאל לעומת דמותה ב " יסמין " של אלי עמיר

מורה : עלי מוחמד רשייד
אוניברסיטת בגדד – פקולטת השפות
מחלקת השפה העברית

תקציר

סמי מיכאל ואילי עמיר - שני סופרים ישראליים ילידי עיראק ובני אותו דור (סמי מכאל נולד בבגדד בשנת 1926 ואלי עמיר ב-1937). כתבו ברומניהם, בין השאר, על המזרחיות ועל האהבה ונשיות. ושניהם היו חיים פרועים, מוחצנים. לא נרתעו מהתנסות בכל דבר חדש שנקרה בדרכם, מרדו במוסכמות ונהג באופן פרובוקטיבי, הם נהנו מהעזוץ והתדהמה, שהם מעוררים סביבם. מנסים למצוא את מקומם במסגרות משפחתיות שונות, לכן הם בחרו להציג שתי גבורות ערביות. ושתי הגיבורות הן בחורות נוצריות ערביות והן והדובר ברומן "יסמין" הוא דובר- בגוף ראשון, ב"חוצוצרה בוואדי" הדוברת היא הודא הגיבורת, אך ביסמין הדובר הוא נורי – אלי עצמו. שניהם עצמאיים ולשניהם יש תחביב שהם משקיעים בו רבות; הקריאה. המשפחות של שתי הגיבורים עוברות שינויים חברתיים במהלך העלילה, ובשעת הצורך שניהן עובדות לממן צרכים שהמשפחה אינה יכולה לממן. ברומנם במחקר זה ואתעניין בספרם של סמי מיכאל: "חוצוצרה בוואדי" (2008) "ובין ספרו של אלי עמיר: יסמין) (2005). מחקר זה מבקש לבדוק כיצד מצטיירת דמותה של האישה הערבית הנוצרית בשני רומנים מפורסמים של השניים. תחילה אתייחס למקומו של הערבי בספרות הישראלית, ואציג את תמצית שני הרמנים עם חיי הסופרים, ואדון בדמות האישה ודרכי איפיונה בהסתמך על ספרות תיאורית.

בפרק השני אתעניין לדמותיהן של הודא ויסמין כמייצגות את התקופה, ולבחון את הקווים הבולטים בדרכי עיצובה. ואשווה בין הדמות הערבית הנוצרית החוזרת בשני הרומנים, ואבדוק מהי עמדת המוצא שלהם, כיצד הם מתארים את שתי הדמויות ובמה הם בוחרים

להתמקד. מפאת תחומו המצומצם של הדיון, העיסוק בנושא יתמקד במבחר דוגמאות נבחרים מן שני הרומנים.

מלות מפתיה : הדמות הערבית בספרות העברית , סמי מיכאל , אלי עמיר, חצוצרב בוואדי, יסמין.

הקדמה

נושא מחקרי הוא דמות הערבית הנוצרית ברומן " חצוצרה בוואדי " של סמי מיכאל לעומת דמותה ב " יסמין " של אלי עמיר. בחרתי להשוות בין שתי דמויות אלו משום שמצאתי הרבה מן המשותף באופן מהותם , אפיונם , בתהליך שהם עברו, ברם נמצא שוני גדול בתפיסת עולמם ובהתמודדותם עם המשימה שהוטלה עליהן מדרג גבוה מהם. בסופו של דבר שניהם הגיעו לאותה הנקודה שהיא כשלונם במשימה. שני הרומנים הנ"ל מניחים בלא פתרון את הבעיה של "האחר" הפלסטיני. מציאותה של בעיה זו קשה להבנה מבחינת הישראלי. שני הרומנים מעוררים את השאלות הבסיסיות של הדמות הערבית: מהו מעמדו של העברי בחברה הישראלית? אי לכך ובהתאם לזאת, ניתן לומר כי ביקורתם האומנותית של שני הסופרים ומאבקם למען האומנות כנגד החברה הישראלית מוציאים מקבילה בביקורת מינית, באתגר, שנשים לא יכולות להעמיד לעולם הזה עצמו. הם הפכו את שאיפותיהם למהות נשית - הרומנים מעידים, כיצד ברור של נשים ושל מצבן במאה העשרים, כניפוץ מחריד של המוסכמות החברתיות המקובלות. הפסיכולוגיה של יסמין והודא היא הפסיכולוגיה של נשים! מעין שירה אוטופית למען נשים , שמתמכרות במודע לשונה ולשינוי. שני הרומנים נותנים ביטוי למצב הדו - משמעי של הנשים הערביות באותה התקופה: "אישה" כמייצגת את המשפחה והחברה הערבית, את תפיסתו ליהודים ,שתי הגיבורות מבטאות את היוצא מן הכלל, את היוצא דופן בהתייחסותה לאחר הישראלי בנקודה זו ארחיב על שונותיהן של שתי הגיבורות, כפי שהיא באה לידי ביטוי ברומנים , ואתיחס לסיבות לכך.

שני הרומנים יש להם אופי של סיפור ריאליסטי. וניתן לזהות בהם מאפיינים של ריאליסטים. הם פשוטים בצורתם ולשונם, בעלי עלילה מסתבכת הבאה להציג נושאים ריאליסטיים. במהלך מחקר זה אבחן את דמויות הנשים הערביות הנוצריות בשני הרומנים כפי שהן באות לידי ביטוי במפורש , כאשר בחינת דמות האישה בישראל, מעמדה של הנערה החולה, תפקידה כמחנכת ומלמדת את הערכים החברתיים והרוחניים. שני הדמויות נושא המחקר יש להן סטייה מערכי החברה - הערבית - שתיהן אהבו את האחר - הישראלי. לכן קיימת חוכמת חיים ממנה היא מעניקה לסביבתה. אבחן האם גורמים אלו אכן באים לידי ביטוי בטקסטים המצוינים לעיל והאם קיימים מאפיינים נוספים אשר מיכאל ועמיר נותנים לדמויותיהם הנשיות.

במחקר זה אתבסס בעיקר על שני הרומנים של מיכאל ועמיר, "והציטוטים שאביא במהלך המחקר יהיו מטקסטים אלו לשם המחשת הרעיונות אשר יעלו במהלך המחקר. ובחרנו להתמקד בדמותן של שתי נשים ערביות נוצריות, כפי שהן באות לידי ביטוי בשני הרומנים הנ"ל. דמויות אלו, מציגות להנחתנו מספר פנים מרכזיות הקשורות למצבם של נשים ערביות

ולבעיות עימן הן נאלצות להתמודד. את העבודה נסיים בדיון אינטגרטיבי, שבו ננסה להתייחס לנושא זה של נשים ערביות, מנקודת מבט רחבה יותר.

מטרת המחקר ומגבלותיו

לכאורה, כותרת המחקר קובעת מראש את גבולותיו. הקורא מצפה למצוא את תשובת הספרות הישראלית לשאלה מיהו לדעתה הערבי! למעשה נדרשות כמה הערות מקדימות לצורך הצגת הנושא. הערות אחרות נוגעות במהות השאלה, הערות אחרות - נוגעות לצורה, לטיפול בחומר ולדרכי הצגתו. מטרת המחקר היא להציג את האהבה הבלתי אפשרית בין שני הצדדים המסתבכים, וגם לשפוך את האור על הדמות הנוצרית המשתופת בשני הרומנים. ראוי לציין כי בחירה זו לא הייתה אקראית, אלא משום שחשנו בשני הרומנים הנפלאים נטייה ניגודית למציאות הישראלית ומוגדרת בבירור. המטרה העיקרית שלנו במחקר זה היא לגלות את סוד בחירת דמות הערבית הנוצרית.

שאלת המחקר :

כיצד הפכה הדמות הערבית, המובנת מאליה? ואיך רואה הספרות הישראלית את הדמות הזו בזמן האחרון? ולמה בחרו שני הסופרים " המזרחיים " דמות נוצרית? אנסה לבחון שאלה זו מתוך עיון בדוגמאות נבחרות משני הרומנים, המתמודדות עם בעיה זו.

השערת מחקר

במחקר זה ארצה להראות כי שני הרומנים הם ביטוי מובהק של מגמות כלליות שרווחו בחברה הישראלית בהקשר לדמותו של הערבי וכן ביטוי של הגישה הישראלית לאדם הערבי, זאת באמצעות סקירה של הרקע התרבותי של שני הסופרים ילידי עיראק וניתוח דמותן ה"נוצרית" של שתי הגיבורות ברומנים, זאת בהשוואה ובחינה האם ניתן להסביר אלמנטים בדמותן באמצעות המגמות שנסקור.

שיטת המחקר

כדי לענות על שאלה זו, עקבנו במחקר זה על הגישה התיאורית-אנליטית, מכיוון שריאנו בתיאוריה זו מתאימה לתאר את שתי הדמויות ולנתח את הכוונות המשותפים שבהן.

פרק א' - דמות הערבית בספרות הישראלית :

ניתן להתייחס לנושא הערבי בספרות העברית החדשה באופן סינכרוני ובאופן דיאכרוני באופן דיאכרוני נוכל להבחין בקווי רוחב המפרידים בין ספרות טרום המדינה לספרות המדינה, התייחסות סינכרונית תאפשר לנו לעקוב אחרי דגמי יסוד החוזרים ונשנים בווריאציות שונות ולא בהכרח בצורה הסטורית מסחנרת. במסה מתומצתת זאת ניסיתי לשלב את שתי הגישות (אופנהיימר, יוחאי, מעבר לגדר, 2008, עמ' 275).

לסיפורת העוסקת בנושא הערבי בספרות הישראלית קיימים לוחות מונים ותאריכי מפתח. וודוצה, גיבורת המאהב מקבעת בשנת לידתה 1881 את מרחבו של הרומאן הנחתם במלחמת יום כיפור חסות מתרחש כולו בימי מלחמת יום כיפור. שנת 1917 היא שנת מפתח לרומן ערבי טוב. הגלות וההגלייה הם מנת חלקם של שני העמים הנאבקים. מטפורות כצלבנים, כגלות מערב לגני יהודים וערבים כאחת, גלות מכורח וגלות מרצון מאחרים רבים מהטקסטים. (ראה : גילה רמרז ראוך, דמות הערבי בסיפורת הישראלית, 1985 , עמ' 400)

הקריאה ברומנים שנכתבו בשלושים וחמשה האחרונים , מפרק זמן זה ועד היום, ובמיוחד שני הרומנים שהתפרסמו בזמן קרוב: יסמין (אלי עמיר, 2005) ו- חצוצרה בוואדי (סמי מיכאל, 1987), עוררו בי את הרצון לבחון מחדש את ההשערות שהעליתי בו ואת המורל שהצעתי אז, למחקר זה אין כל כוונות להוסיף נדבך לוויכוח הניצחי בין המצדדים בתיזה של הסיפורת כמשקפת מציאות, לבין מתנגדיה. זאת ועוד, במסגרת זו אין בכוונתי לסכם את כלל היצירות שהקדישה הסיפורת העברית החדשה ליחסי יהודים וערבים, אף לא לסקור את כל מה שכתבה הביקורת על דמות הערבי בשבעים השנים האחרונות. תרומתה של מחקר זה היא בשרטוט השתית תיאורטית, בהעלאת מודל ראשוני שינסה להעמיד את הסיפורת המביאה את דמות הערבי על בסיס משותף. מודל תיאורטי נבחן לאורך זמן ולאור כמות המקרים שהוא עשוי להסביר; ככל שמספר המקרים שהוא מפרש גדול יותר – אומרים עליו שהוא "יעיל" יותר המודל התיאורטי של המחקר הנזכר-למעלה, שאותו אני שב ומציע, הוא ספרותי מכל וכל. מטרתו היא להסביר תופעות ספרותיות בלבד. אין הוא מתיימר ביכולתו להתיישם במציאות, ואין לגלות בו כונות פוליטיות נסתרות(אופנהיימר , יוחאי, שם , עמ' 279).

המודל נכתב בהשראת שני מודלים סיפורתיים-"תיאורטיים מפורסמים. העמדת תיבת סיפורתיים בין גרשיים באה כדי להדגיש את ההבדל בין יעודו של המודל המוצע כאן לבין המודלים ששימשו לו בית-אב. הללו, בניגוד למודל שלנו, היו בעלי כוונות ישומיות מובהקות, הן במישור הפסיכולוגי והן בתחום אנטרופולוגיה של הדתות. הם נבנו מתוך הספרות, תוך בחינה וניתוח של טקסטים ספרותיים. (פריד , אביב , דיון השתלבות , 1985 , עמ' 148 – 149).

את המודל הראשון. הקודם גם מן הבחינה הכרונולוגית, מביא פרויד במאמרו הידוע הזרות המאויימת (שכותרתו העברית "המאויים", מעוותת את האופן בו תפש פרויד את המושג הגרמני "Das Unheimliche" המנתח את סיפורו של א.ת. הופמן "איש החול", במטרה להסביר תופעות פסיכולוגיות אצל הבוגר, שמקורן במחשבות ובפחדים אינפנטיליים. את המודל השני מציע רנה ג'יראר בספרו "האלימות והקדושה" לצורך בחינת הטרגדיה היוונית. המודל אמור להסביר גם את יסודות הסדר התרבותי ודרך התהוותו. במרכזו של המודל עומדת הדמות הערבית הנוצרית, היינו סיפור עידתי במיוחד, אנו רואים בשתי הדמויות לתהליך החיברות שעובר על המון מתפרע, כאשר הן מתלכדות ומתגבשות בעקבות הבחירה בשעיר לעזעזל – אהבת האויב", ומיקוד האלימות הדיפוזיט בקרבן (פרויד , ז , כתבי זיגמונד פרויד, כרך חמישי , 1967 , עמ' 275).

שני המודלים מטפלים בשאלת הזהות אחרות במצבים מוקצנים, המושג תאומיות משותף לשתיהן בתיאור האחר', אצל פרויד האחר מיוצג בדמות הכפיל ; ג'יראר מתאר אותו במונחי השיבוט. בשני המודלים מופיע האחר בדמות תאומית של אח מיפלצתי או של כפיל מיפלצתי, שהוא מעין תשליל של הדמות עצמה : זר ומוכר כאחד, זר לרמות אחרות אך

משקף אותה בזהותו. הזרות נוכחת, ואילו הזהות מודחקת. מכאן האיום הנורא שבדמות הזר, דמות הכפיל, המשובט. הדמות אינה מודעת לאחרותה, ותופסת אותה כמאיימת על עצם קיומה כדמות כשלעצמה, כלומר – כזהות. (אופנהיימר, יוחאי, שם, עמ' 282.)

האיום על עצם המהות מאלץ את הדמות לחסל את מה שהיא תופסת כחיצוני לה. כזר המסכן את קיומה כאחדות, בנסיון נואש לשמור על זהותה. אלא שחיסול האחרות הוא גם חיסול הזהות-השמדת הדמות עצמה. סיפורו של א.ת. הופמן מסתיים בהתאבדותו של נתנאל, גיבור הסיפור "איש החול". נתנאל הממית את עצמו הורג הן את עצמו והן את כפילו. גם הטרגדיה היוונית, בתיזה של ג'יראר, מוצאת את פתרונה ההכרחי בחיסול של התאום המפלצתי, האח, שמותו הוא סופו של האח האחר (פריד, אביב, שם, עמ' 151).

הספרות לפני קום המדינה, ואחריה גם הספרות הישראלית, היו עסוקות במידה כה רבה בשאלות הקיום היהודי והאחר הערבי בצורה גלויה או בסתר, שאלות אלה ועלו בעוצמה רבה מאוד ביצירותיהם של סופרי המזרח. הביטוי הספרותי המובהק ביותר להנחה, שיש שבר היסטורי בין שני העמים, תחילה מהעליה לארץ ישראל, ועבור חיי המעברות, והגזענות והתנשאות האשקנזים, והמאבק הערבי הישראלי המתמשך, נושאים אלה תקעו יתד נאמן ברוב יצירותיהם של סופרים מזרחיים כמו, שמעון בלס, סמי מיכאל, אלי עמיר, שולמית לפיד, רונית מטלון, דורית רביניאן ואחרים (ראה: עיד, פכרי גואד, جدلية الهوية, 2019)

1 - חיי הרומניסטים

א – סמי מיכאל

סמי מיכאל (1926) הוא סופר ישראלי ממצוא עיראקי. נולד בבגדד. בשם כמאל סאלח כתב רומנים רבים. ספריו נמכרו ביותר מ-8 מיליון עותקים ותורגמו ל-31 שפות ובהן לערבית. מיכאל עוסק בחיי היומיום של המזרחים, וכותב בשפה ברורה על נושאים שנחשבו לטאבו, כגון גזענות, יחסים בין דתות, על גלות יהודי עירק, אוננות, ומין בין בני נוער ערבים היו או ישראליים. ספריו זכו לפופולריות רבה בין בני הנוער, כתוצאה מכך מוכר מיכאל בציבור כדובר בולט נגד צנזורה מיכאל הוענק תואר דוקטור מאוניברסיטת חיפה (رشيد, علي محمد, زويغ, علاء عبد الدائم, 2020, ص 57).

ב – אלי עמיר

נולד בבגדד בשנת 1937 בשם פואד אליאס נאסח ח'לאסג'י ועלה לישראל בהיותו נער עם משפחתו ב-1950. ואחר כך נשלח למשמר העמק, שם נתקל במשברי ההסתגלות לחברה הישראלית ולתרבותה. וגם שינה את שמו מחלאסג' לעמארי - עמיר, הוא שם החברה שלו בקבוץ, הוא ראשי תיבות של "עיראק, מדריכה, יוכבת של המטפלת בקבוץ, ואחרון ריסקה שם המדריכה הראשונה על קבוצת הנער". שהשראו את הרקע לרומנו הראשון "תרנגול כפרות" שהופיע בשנת 1983 (גוברין, נורית, 2015, עמ' 21).

2 - תקציר הרומנים

א – חצוצרה בוואדי:

רומן זה הוא רומן ריאליסטי, הופיע בשנת 1987 בהוצאת עם עובד, והוא כולל 270 עמודים, רומן זה מתרחש בחיפה סמוך ואחרי לפרוץ מלחמת לבנון ומסתיים בה. מקום הרומן הוא ואדי ניסנאס שבו גרים יהודים וערבים יחד. הודא הערבייה הנוצרית היא גיבורת הרומן, צעירה בגיל שלושים, רווקה ויפה, היא מפרנסת משפחתה הענייה, משפחתה כוללת את הסבא אליאס הסובל ממחלה חשוכה מרפא, ואמה – שלא נזכר שמה במפורש – התאלמנה בצעירותה, ונשארה בשולי הכאב על זיכרונות עושרה האבוד של המשפחה. הרומן נמסר בגוף ראשון, מנקודת מבט של הודא.

הבנייה והגילוי הדרמטי של הדקויות של ההתנהגות האנושית והתכנים הגבוהים שהציג מיכאל אינם המאפיין היחיד של הרומן, מכיוון שהסגנון הנהדר בו כתב מיכאל את דפיו ואת שירת מילותיו ההרמוניות והמפוזרות במתכונת מוזיקלית שאינה מגרדת את הקורא, המתאר את הרגשות האנושיים המדויקים ביותר ואת הדרייב מאחורי חלומות. עד קצה האשליה, שם בסופו של דבר מרווה את משקה הבגידה שרק משתלם לתהום. לאחר שהודא דחתה את אהבתה הראשונה עם בהיג', התחושה של הודא ברומן היא אכזבה ככל שהיא מדברת על בגידה, היא מדברת על האמת באותה מידה שהיא מדברת על הונאה, היא מספרת לנו על אכזבותיה וכישלונה לקבל את צבע המציאות האפלה ומייחסת אותם לצבעי האשליה הבהירה והשקרית, לאותם צבעים שחשה וחייתה בשמחה ובשכנוע עם בהיג' (ראה: מיכאל, סמי, גבולות הרוח, 2000, עמ' 33 – 34). האהבה הראשונה, הרפתקה אחת שמוציאה אותה מהרגיל עשויה להוביל לסדרת אירועים שמשנים את המסגרת המשעממת והמונטונית של חייה כאשר העתיד נמשך מולה כקריפטת חשוכה שמסתיימת בדלת אטומה, כך תוכלו לדעת באותה תקופה את המהגר היהודי אלכס מרוסיה שתחושת ליבו בוערת, גם אם היא זו תחושה שקטה עבור האם אתה חושף אותו רק למבטי העיניים ולרעדת הידיים כשהם ביחד, מה שמילא את ליבה וגרר במוחה דימוי שהיא ראתה וזה למה שהיא קראה ודמיינה את סיפורי האהבה, את תשוקת הגעגוע ואת כאוס ההפרדה, והוא לא נמנע מלבד היותו גבר יהודי. הודא למעשה נימאסה מהחברה הערבית ולכן היא עבדה במשרד ישראלי, שבהם מצאה קירבה יותר מבני עמה. הודא ואליכס התחתנו למרות השוני והקשים שבהם נתקלו, בסופו של דבר התגייס אליכס למלחמת לבנון ובה נהרג, והודא נכנסה בהריון, והיא עומדת בפרשת דרכים, האם היא תכניס את הילד, או תביא אותו לעולם הקשה הזה (ברכויץ, נורית; מרעי, עוד אלרחמן, 2010, עמ' 34).

ב - תקציר רומן "יסמין"

כשמונה עשרה שנים אחרי פרסומו של חצוצרה בוואדי, הופיע הרומן יסמין של אלי עמיר, שיש לו זיקה מובהקת לרומן של מיכאל, ועד מהרה תפס מקום מרכזי ביותר בסיפורת הישראלית. יצא לאור בשנת 2005, שהוא אחד הרומנים הישראלים המפורסמים ביותר שעסקו במלחמת יוני 1967. הרומן של אלי עמיר "יסמין" הוא חלק מטרילוגיתו מעין ביוגרפית, שבה מסופר על דמות נער העולה מעיראק לישראל, וטרילוגיה זו כוללת ("מפריח היונים"), ("תרנגול כפרות") ו("יסמין"). נושא הרומן זה מגלה רגשות מעורבים לנרטיב

הציוני בשיאו, במלחמת ששת הימים הנער הגיבור הוא בן דמותו של עמיר, והוא מתאר את את דמותו כיהודי-מזרחי במדינה ציונית אשכנזית. (Zeidel, Ronen, 2009, p232, יסמין, הרומן הרביעי, השופע, של עמיר, חוזר, אפוא לדמותו של נורי, עתה בן שלושים לערך, כלומר כ-16 שנה לאחר הגיעו ארצה (אברהם-איתן, רחלי, 2011, עמ' 45). הוא עובד מדינה בכיר למדי, בוגר האוניברסיטה העברית בנושאים מזרחיים, הוא משתתף במלחמת ששת הימים, ובהמשך מתמנה לתפקיד רגיש במערך המנהלי שטיפל בירושלים הערבית ובגדה הכבושה. משרדו נקבע בדירה שבה שכנה בעבר לשכתו של אחמד שקירי, היו"ר הראשון של אש"ף. תפקידו הוגדר כ"יועץ השר הממונה" לעניינים הנוגעים לפלסטינים בירושלים ובסביבתה וכן כמנהל משרדו ב"מזרחית", תפקידו העיקרי של נורי - לטפל בבעיות היומיומיות של התושבים, ולנסות, בהיותו דובר ערבית ומומחה לנושאים ערביים, ליצור קשרים ולפתח, ככל האפשר, "יחסי שכנות טובים", תוך כדי עבודתו החדשה מתאהב נורי בצעירה פלסטינית נוצרייה, קוסמופוליטית, יפה ומשכילה. קשריה של יסמין עם נורי חוללו בה, כך מסתבר, מהפך רגשי ואידאולוגי כאחד: מדחייה טוטלית של ישראל ושל אפשרות ההשלמה איתה (היא הייתה קשורה עם נציגי 'מחוזי נצרים נטום מהווה כיום לירושלים, ואפילו הבדיחה עבורם מסננים מסוכנים" בבואה ארצה), להבנה ואפילו הזדהות חלקית עם מצוקותיהם של היהודים בארץ ולא חשבתי שהכובשים שלנו מתהלכים, כמוני, עם מצעים בליבם", אומרת יסמין כעת באה לטיול בארץ עם נורי עם אלו מלבד העלילה המרכזית, זו של נורי ויסמין, קיימת ביסמין שורה של עלילות לוואי המתרחשות מסביבו של נורי: הצעה דודו קילאל מעיראק לאחר עשר שנים של מאסר בעוון פעולות ציוניות ותהליכי קליטתו של חזקאל; קידוה הוריו של נורי, וכן אחיו כאבי, איש המוסד באנגלית ובפרס; הוריה היוצרים של יסמין מערכת יחסיהם עם ישראל ועם הקהילה הפלסטינית, ועוד (שם, עמ' 47)

הכותב מציין ברומנו כי הטראומה שהתקיימה בערבים לאחר המלחמה, בהשוואה לתקוות שהוטלו על הכוחות הערבים לפני המלחמה, גרמה להם להטיל ספק בכל דבר, ותוהים איפה עבד אל נאצר והיכן נמצאים הכוחות הערבים, אפילו הם היו במצב תמוה בין ההתמודדות עם הכובש החדש, או השביתה המוחלטת בעיר. סיפור האהבה שהפגיש את היהודי, נורי עמיר והערבית "יסמין", חשף, לדברי הסופר הישראלי, כי שני הצדדים לא ייפגשו, והמלחמה ביניהם תימשך. (אורן, יוסף, 2006, עמ' 149).

סיפור האהבה בין השניים מתחיל אחרי שנורי שלח מכתב ליסמין כולל שירתה של אום כלת'ום "אנת עומרי", לחשוף את אהבתו לה ואת התקשרותה אליה, ואחרי סיטואציה של מתח ומשיכה. "יסמין" החליטה לנסוע שוב לפריס, בגלל הרשעתה שאי אפשר להיפגש למרות מצב האהבה, והיא שלחה ל"נורי" הודעה בה לו שהיא עזבה את ירושלים וחזרה שוב לפריס, והרומן הזה הסתיים ביציאתה של יסמין לפריס (Feingold, Ben-Ami, 1993, p.41 - 43)

"יסמין", הרומן הגדול של אלי עמיר, מעלה ברוחב רב ובעמקות רבה מאוד שאלות הקשורות בתפיסת מהות המאבק הערבי - ישראלי, ושאלת הקיום הערבי בארץ. כזכור, זהו סיפורו של נער צעיר עולה עיראק, נורי פואד, שהוא בן דמותו לסופר. הוא מנסה להתקרב אל המשפחה הערבית, נורי אהב את נערה ערבית נוצרית ושמה יסמין, אבל הריק שהוא שרוי בו איננו מצוי בין זהותו הערבית לבין תרבותה של יסמין הלא יהודית, כי אם בין הדו קיום בין

שני העמים, נוריי, לאחר שהתאכזב מהפיתרון העולה בדו קיום לשני עמים, מנסה אמנם לשוב לשאילה, לאם ייתכן להפסקת המאבק? , האם יכולים אנו להתקרב עם האחר? , שאלות אלו המיוצגת ברומן במאה שערים, שהיא גולה בתוך הנפש הכמהה, אבל תשובה לכל השאלות האלו היא בהכרח שלילית, והוא משלם עליה בחייו (הולצמן , אבנר , 2005 , עמ' 106 – 107).

פרק ב' - ניתוח והשוואה של עיצוב הדמויות הנוצרית ב"חצוצרה בוואדי" ו"יסמין"

השינויים באקלים החברתי בישראל מצד ובעיראק מצד גיסא, הביאו לשינוי משמעותי בהיקף ההצטרפות של שני הסופרים הישראליים , והם היו לעדים חרישים לבעיות הנשים הערביות למעגל השינויים שהתרחשו וממשיכים להתרחש. לכן שני הסופרים ממחישים בצורה נפלאה את הבעיות בהן יכולות להיתקל נשים ערביות במקום עבודתן. בבית שלהן , באמצע החברה הסובבת אותן ... וכו' . והם נסו להציג את רעיונם ושאירותם לקרב בין שני העמים תוך קירבת הנשים הערביות לאזרחים יהודיים.

א - מאפיינים השוואתיים של הודא ויסמין עם ציטוטים

1 – הגיל והיופי:

כאמור, מוטיב הזר המאיים הארוטי נעקר מנוף הספרות הישראלית בגולה ונשתל בארץ. המשיכה המינית אל הזר, מוטיב "מאחורי הגדר" מופיע בהרחבה ביצירת ברדיצבסקי, ביאליק ושטיינברג, וממשיך להתקיים בספרות הישראלית, מוטיב הזר מניח מגע, מגע פיזי, חדירה ואלומות והוא מגיע לשיא העצמתו בתופעה המירבית של האלימות - הוא המלחמה, הזר הוא המאיים על קיומך, ייחודו וזהותך -- דבר זה אמור לגבי הפרוטוגוניסט הערבי והפרוטוגוניסט היהודי. המשיכה אל האסור על הטאבו קיימת, והשאלות בעיני עומדות : מיהו הזר היושב בתווך וכיצד נקנית בעלות על הארץ (ראה "I" Ali Mohammed Rasheed. "Loved You To Break", 2018)

שתי הגיבורות הן בנות גיל השלושים ,הודא אישה נוצרית לא יפה , שסובלת מצב קשה, היא צנומה ובתולה. היא ניסתה במהלך נסיון כושל לכהיג', האשה ברומן "חצוצרה בוואדי", יכולה להיות כל אשה ערבית. מלבד היותה אישה משכילה, והיא זו שעומדת בפני נסיון סביבה מתרחשת עלילת הרומן.הודא היא אישה נבוכה הנתונה בנפולי החיים המרים וברשתות המעונבות של האידיאולוגים שבתוכם , היא נחשבת מסעירה התבוננית של הבכי הנפשי, מפני שהבעיות נוגעות העצם חייה וקיומה. ליסמין נטייה שקטה, היא שותקת וסגורה בתוך עצמה. הילדה שונה מהחברות הסובבות אותה. לכן היא מחפשת על שותף , המגלם את רטטי ליבה והמקונן את קינתה על האושר שאבד לה ואיינו גם באין :

"מובן שרצייתי אבל לא קמה בי רוח, עצם החיוך שאני מחייכת אליו הוא למעלה מכל ההעזה שבי. מאז בהיג' לא חייכתי ככה לגבר". (מיכאל , סמי, חצוצרה בוואדי , 1987 , עמ'103)

יסמין צעירה באמת, אוהבת גברים. מזדהה עם גברים, נוח לה עם גברים. הגברים הללו, כל אחת מהם, מהוות את התרומות לחייה. היא למעשה דמות המאפיינת על פי דעת

הדמות המרכזית, נוריי, ועל על פי דעתו של המספר, כל אחד מהם תורמת לה איזושהי תרומה ויש לו תפקיד בחיים שלה. גם הפיתוי הניהיליסטי של האשה הערבית מופיע כאן, אם כי בשינוי צורה מהותי מאוד. יסמין, אהובתו של נוריי המשכילה, היא אמנם ערבייה, נוצרית, אבל היא מייצגת את הקוטב המנוגד לזהות היהודית. עמיר נוקט עמדה בעימות שהוא מעלה בין הערבים והיהודים, בארץ ישראל. הוא חוסך לעג אירוני משני הצדדים, ומבליט את הבעייתיות שבשתי התפיסות. הוא צובע בצבעי אוטופיה מובהקים, גם בתיאור חיי המשפחות הערביות, וגם בדמות המופת של יסמין.

"אכן יפהיפה, כמו בתצלום בסלון שראיתי בביקורי הראשון בבייתם, וגם אחרת. עננה של תוגה שטה בעיניה" (עמיר, אילי, יסמין, 2005, עמ' 151)

2 - האהבה

לאורך הרומנים מתוארים במכחול דק מתח המפגש, הרצוף יחסי קרבה וריחוק, אמן בצד חשדנות. זהו במובנים רבים מפגש כמעט בלתי אפשרי אך בכל זאת גם כל כך אפשרי מכוח האהבה המקיימת אותו. הארבה, ממש כמו המוות, מתאפיינת בניפוץ כל הקשרים, כל המוסכמות. כוחה של האהבה, מלמד אותנו הרומנים, שהיא מפילה חומות, ממוטטת את הקיים אך גם בונה תחתיו מציאות חדשה. משמעותה של אהבה היא בכל דרך שהיא מימוש עצמי ואנרגיה מיותרת מהרגשות והרגשות הטמונים בלב לשחרור העצמי מהאלימות וההמולה ששורפת אש בכל הגוף ומרחיבה את להבותיה אל הנפש המחפשת ים של רגשות ורגשות כדי לכבות את הלהבה שלה. זה מה שעשה אלכס בכך שהתוודה על הודה על יופיה והתאהב בה, כמובן שהוא לא חזה את תגובתה, במיוחד מדת אחרת ומעם אחר, ולכן הוא לא ציפה ממנה הרבה (رشيد، علي محمد، مفهوم الوطن، 2020، ص 58). הודא היא אידיאל הנאמנות באהבה, היא אוהבת בחוסר אנוש, מנסה להבין את מחשבותיו של אלכס. וגם כשהיתה רחוקה מזהותו הישראלית, היא התאהבה בו בכנות, ונשארה נאמנה לזהותו היהודית. תחושת חובה, מיכאל משרטט את האצולה הגדולה ביותר המאוחדת באישה זו. בין שתי הדומיות, לאט לאט נקשר קשר אהבה בינם, אפשר ואפשר להרחיב את הדיבור על התיאור בנפלא של היחסים בין הודא לבין אלכס, עד תמונות החיים בחיפה שלפני מלחמת לבנון, מחבר הרומן, סמי מיכאל, מציג לנו ראשית את הודא, ערבייה – ישראלית, לאורך הסיפור אנו מגלים עוד ועוד על אישיותה של הודא, המחבר מנסה לנו את העם הערבי ממבט אחר, הערביים אינם "מפלצות", הם לא עד כדי כך גרועים ואנו לא מכירים אותם לעומק שאנו יכולים לשפוט אותם לתפיסתו. הוא מציג לנו את יחסיה הגלובלים, מיחסיה עם חבריה היהודים לעבודה ועד יהודים אחרים בחייה.

"את מוצאת חן בעיני אמר... את יפה מאוד. אם לא רוצה לא צריך" (מיכאל, סמי, עמ' 42)

מי כתב את הרומנים בגישה זו, יודע יפה מה הוא עושה, הוא עצמו יודע את הקונסטרוקציה הסמלית שהקים דברים כאלה אינם פרי ספונטניות. התהליך הנפשי הבלתי מוסווה, המהווה את הרקע הפסיכולוגי לרומן, הוא ברור מדיין המחבר מוודה על פגיעתו התפקיד שהטיל עליו הגורל, תפקיד שהיה יכול להציל אותו מפתויי היצרים. ונוריי, עם חלום בלבו – הוא עולה, או בורח, לחיקה של יסמין, שם הוא נעשה אהוב, אופייני הוא, נוריי חי בבדידות עם שלוש

הנערות בבת אחת אבל יחסים אמיתיים אין לו אף לאחת מהן , ידידות זו עם יעל ורגיד ושאר הבנות , שכל אחת מהן מעניק נורי חן , נוגעת רק כחלום בשכבות החיצוניות של נפשו. מכאן שקיים קשר עם יסמין שחשב תחייה בחירת לבו אמנם נפתח לפנינו הרקע הפסיכולוגי הידוע , כשהוא אינו יכול להתגבר על המציאות , הרי הוא מוצא לו מוצא לפתרון הבעיות הנפשיות בבריחה לעולם החלומות... וברומן יסמין מוודה נורי על אהבתו הנהדרת :

"רציתי לומר לה, בעברית ובערבית ובכל שפה שבעולם, את כל דברי האהבה שחלמתי שנה שלמה לאומרם, והפורקן והעילפון השכיחו ממני הכל"(עמיר , אלי , שם , עמ' 69)

3 – המצב הפסיכולוגי

התסביכים הפסיכולוגיים הגדולים שדחפו שתי הבחורות להאחר הישראלי , אך הכותבים ניסו להחזיר זאת לעניינים אחרים שלא פחות חשובים מהאמור לעיל, ומעליו עוני ומלחמות בהן הסופרים ראו סיבה רצינית להפרעת האישייות הנשית. הבריחה של הגיבורות, שהיא המודל הנשי הראשון של הסופרים, לעולם הדמיון נולדת מההרגשה המצמררת של הבדידות. חלומן, הראשון ביצירה, מאפשר להתיר במעט את סבך עולמן הפנימי. אנוכיות היא האיכות הגרועה ביותר של אדם להילחם נגדו. ולא משנה כמה זמן ייקח, העיקר למגר אותו מנפשם של אנשים. (מרגרט מוקנהאופט, 2000 , עמ' 19) הודא מרגישה נטושה ונבגדה מכל הכיוונים: הממסד הפוליטי שהיא רצתה להשתית עליה את זהותה הישראלית, התנכרה לה וגם אהובה אלכס, החיבור החזק ביותר שלה לישראלית, אבדה. היא מבינה כי אין אפשרות לחצייה אמיתית של החצות. שתי הגיבורות הודא ויסמין אינן מייצגות את מוצאן הדתי והלאומי. הן נשים אינדיבידואליות שבחרות לקשור את גורלן עם התרבות הישראלית. הודא עובדת בין ישראלים ועמם, קוראת את השירה העברית המשקפת את עולמה הפנימי מאוהבת באלכס היהודי ובחרת להתחזות ליהודייה, אולי בשל מציאות החיים הכפויה. סמי מיכאל מבקש לה מפלט מפני השממון והחדלון :

"פעולתם של נודי שנה ניכרת בפני ורוכלים... סבורים עלי שאני מסוממת" (מיכאל , סמי , שם , עמ' 19)

שתיהן מופיעות כנשים שמרניות, המפנימות את תשוקותיהן המיניות וחוששות מכל מגע פיזי. הן סגורות ומבוישות עד כדי התנזרות ממש. את התשוקות המיניות הן מגדירות כמפלצת. אחרי הניסיון הכושל שלהן וחסרת ביטחון – על-כן הן מסתפקות בחלומות ובאוננות לעינוג גופן. הן סובלות מכאבים פסיכוסומטיים (כאבים פיזיים שמקורם במצב נפשי לקוי) ומבראות מהם בזכות אהבתן לשני הגיבורים אלכס ונורי. יסמין האמינה בחיים ויצאה תחילה

לחפש את האידיאל בהם , וכשלא מצאה אותו , שינתה טעמו והיתה מר נפש , נפגע ומתריס , אך נשאר כפות הממשות .... כנוח בה רוחה – נחת עליה הרוח , החלה אז לשאת עיניה אל אפקי העתים , אך גם העתיד הזה ארצי הוא , ובתוך החיים הוא עומד , כי לולא זאת לא היה עתיד כלל , מושג האהבה שדבקה בו יסמין לאהבה , אינו אלא אותו אידיאל עצמו שהיא ביקשה ולא מצאה בעבר. דבר זה גלוי בוידויו של אביה אבו ג'ורג':

"כשנסעה יסמין לפריז חפני חמש שנים , אמרה לו אום ג'ורג' , " אולי הנסיעה הזאת באה לטובה , אולי שם היא תחליף אווירה , תאסוף את שבריה לאחר מותו של עזמי , תלמד , תיפגש עם צעירים מהעולם הגדול , תצא מהאבל מהמבטים המרחמים המופנים אליה כאן באל - קודס" (עמיר , אלי , שם , עמ' 119)

4 – הקונפליקט הערבי – ישראלי :

ניצחונות מלחמת ששת-הימים יצרו אשליה אצל היהודים, שדרכי המאבק שנקטו בהם מאז שנות השלושים תקפים ויעילים גם בהווה, ובתנופה מחודשת יצאה ישראל למסע התיישבות נוסף, בצמוד לגבולות החדשים. הפעם הוחל בכיבוש בקעת הירדן (תכנית אלון), וביישוב פתחת רפיח ורמת הגולן. שלבי ההתנהלות היו דומים לאלו שבעבר: תפיסת מאחוזים וצמתים, ויישוב פסגות הרים או נקודות שולטות במידת האפשר (כמו ארגמן, מחולה). אחר-כך בא שלב העיבוי, בצורת גושי התיישבות עם מרכזים גושיים ועיר מרכזית (ימית, מעלה-אפרים, קצרין). בעת עריכת חישובי הפוטנציאל הכלכלי של היישובים והאזורים, נמצא תמיד פרק על המיעוטים באותו אזור, אך בדרך-כלל לא היה לכך משמעות מעשית (סופר , ארנון , 1987 , עמ' 11 – 12). לכן ,שני המחברים חושפים את מכלול השקפותיהם של שני הצדדים, הערבי והיהודי סביב עניין ירושלים וקדושתה של העיר, וארץ פלסטין והמלחמות הממשיכות עד אין סוף. וכל צד מהם מביע את כאבו לגבי הבעיות הקשורות לעניין זה. הערבים מוחים כנגד הכיבוש הישראלי, והישראליים חושפים פצעים נושנים, שני הסופרים עוסקים בכתיבתם לנמען-מתבגר, בשבירת סטריאוטיפים וקונבנציות, וניתן לשער שעמיר הכיר את ספריו של מיכאל והושפע ממנו. הסיפור מתרחש בואדי ניסאנס שבחיפה, עיר מעורבת, שם חיים גם ערבים וגם יהודים **ביחד**, זה בהחלט לא מובן מאליו שעם כל השסעים האדירים בין ערבים ליהודים הם יכולים לחיות ביחד ביחסים נינוחים יחסית, סביר להניח שהמחבר בוחר דווקא במקום זה לעלילה כדי להעצים את המסר שהוא מנסה להעביר לנו. מכל אלו אנו מבינים שהודא מקבלת גוון יהודי לחייה מצד עבודתה, וגם מצד אלכס, הודא מקבלת לחייה מטעם התרבות היהודית.

" לא, אמרתי, 'זה לא בשבילי. יהודים וערבים חונקים אלה את אלה ואין לי כוח לחיות את המלחמה המטומטמת שלהם" (מיכאל , סמי , שם , עמ' 84)

אלי עמיר מנסה להציג את הסכסוך הערבי - ישראלי- ממבט אחר, הסכסוך הזה הוא קונפליקט כואב כולל מחלוקות רבות בין שני העמים, ששני העמים האלה משלמים מחיר כבד, האנשים שנפלו בקרבות השונים, טבח הדם המתמשך, רומן זה הוא בעל היקף עיוני רב, ואפ איננו פותר את הפרובלימות, הרי חושף את מדווי הנפש, את תעיותיה ותהיותיה, את מערכות מאבקה עם הסטיאוציה של המציאות. את נצחונותיה המעטים וכשלונותיה המרובים, כל זה הביעה יסמין בפניו של נורי:

" אנחנו, מדינה קטנה, מוקפת עשרות מילונים שרוצים לחסל אותה, עלה על דעתך שאנחנו מפחדים?"

" ממתי פוחד הכובש מהנכבש, החזק מהחלש?" " כח הניצחונות שלנו הם רק מהלומות אגרוף בכרית צמר – גפן, ניצחון אחד שלכם ואנחנו בים" (עמיר, אלי, שם, עמ' 215)

5 – המלחמה

מדינת ישראל קיימת כבר כמעט שבעים שנה ועדיין נדמה שערבי ישראל ומדינות ערב השכנות לנו אינם מרוצים מדבר קיומנו כאן, אך גם אנו הישראלים לא ממש מרוצים מכך, הסכסוך הישראלי- ערבי הוא סכסוך אדיר, סכסוך אשר חוצה כל גבול אפשרי, סכסוך חריף שכולל סכסוכים בעבודה, בבית הספר, באינטרנט, ובכלל (H. Hever, 2000, p.211). בשני הרומנים יש מלחמה, יסמין כוללה מלחמת ששת הימים, וחצוצרה בוואדי כוללת מלחמת לבנון, עם השוני בין שתי המלחמות ויצוגן, יש מסרים איוביים, המטיחים דברים כלפי מעלה מתוך התמרמרות וכאב ורצון להאמין ולהיחלץ מסיטמים וחלומות רעים השוררים במציאות, אליגות אהבת הארץ האומללה של האין ושל תופעות מחיי הנפש והרוח: השלילה, על הפרידה, על החרדה, על האימה, על יצר הדעת. שני הרומנים מוקדשים לתיאור יממה בחיי הדמויות בזמן המלחמה ואחריה. תיאורי המלחמה באה לידי ביטוי בשיחה בין הודא ואליכס המגויס למלחמת לבנון:

" הרבה גברים ישראלים שלבשו מדים שכאלה הרגו ערבים ... והמזים האלה כשהם על גופו של אלכס יהיו מטרה רצויה לכל חייל ערבי או לוחם פלשתיני" (מיכאל, סמי, שם, עמ' 201)

כבר מאז קום מדינת ישראל קיימות מחלוקות רבות בין ערבים ליהודים, מה שכמובן גרמו למלחמות מיותרות. קיימת מלחמה תמידית בין יהודים וערבים, מלחמה שלא נגמרת. מלחמה זו אינה רק פיזית, אלא גם נפשית. על דבר זה מוודה אלי עמיר ומציג את הרגע המכריע שבו נודע עלקיום מלחמה חדשה עם הערבים:

" באמצע מאי 1967 , בליל אביב חמים , חזרתי הביתה בשעה מאוחרת ומצאתי על דלת דירת החדר של " צו שמונה" הכותרת " קריאת חירום " התנוססה עליו , צירוף מאיים אחרי קריאתו מניחים את הכול הצדה , ומשהו אחר מתחיל . הצו הורה לי להתייצב מיד ביחידה. מה קרה ? עומדת לפרוץ מלחמה ? עם מי ? הראש הסתחרר" (עמיר , אלי ,שם , עמ' 31)

6 – יחסי שכונות ועבודה

הקורא ברומן חצוצרה בוואדי, הזיכר העדני הנוצרי ים הכפר קסוטה, חי בבעייתיות הזאת. פתח דומה עולה חונר מיצירותיהם של סופרים ידניים נוצריים או בני מיעוטים אחרים שחיו ופעלו בארצות ערב, בעלות הרוב המוסלמי. במילים אחרות, במפגש בין שתי התרבויות מחודד לכל אורך הרומן עד קצה הגבול, וזהו אחד הגילויים שהרשימו ברומן. בדמותה של הודא מיכאל מראה קטנוניות, רוח מרקנטילית, אדמתיות וניגודיות שלה עם התכונות האציליות של החברה הערבית ומסורתה.

" נכנסתי למשרד וראיתי חיוך של ציפיה גווע על שפתיהן של עדינה ושיירלי. הוריתי בראשי כלפי דלת לשכתו של בועז-המנהל, ועדינה אמרה: "נסע לתל-אביב ולא ישוב היום" (מיכאל , סמי ,שם , עמ' 22)

שני הגיבורים נתונים בסד ההתקבלות אל סבך המציאות התרבותית החברתית המורכבת שאליה הם שייכים ולא שייכים כאחד. שתי הגיבורות יסמין והודא, הם ערביות נוצריות , נגד לנורי עמארי , כסופר עצמו, יהודי מזרחי שתולדות חייו שזורים במאבק ההתקבלות בחברת הרוב המערבית בעלת הדומיננטיות התרבותית והיא, יסמין, מצידת ערבייה נוצריית, שמקובלות בחברת הרוב המוסלמית שבקרבה היא חיה אינה מובנת מאליה כלל ועיקר, כי גם אבי נודע. אבראהים חם אביה של יסמין. גם כאשר עוטה אנו לדרג את מרב המאמצים להתערות בחברה הפלסטינית - ומבחינתו מבליים בה במידה רבה - טורחים חבריו למערכת העיתון הערבי במזרח ירושלים להזכיר לו בהערותיהם העוקצניות בהזדמנויות שוות את החסך הנובע מהיותו נוצרי. אי ההשתייכות לאסלאם היא בכל זאת חזיץ ותרבותי שאינו מאפשר לו, לאבו ג'ורג' אביה, לדעת חכרו, להבין עד תום את התרבות הערבית בעלת הדומיננטיות האסלאמית.

" כאן נולדה יסמין " , המשיך , " אישה יהודייה יילדה אותה ף גברת בריילובסקי , המיילדת הכי ידועה בירושלים " , אותי ואת כאבי אחי הבכור היניקה השכנה המוסלמית שלנו , ח'ירייה , כמו שאת בנה אסמאעיל היניקה אמא שלי " , אמרתי " (עמיר , אלי ,שם , עמ' 157)

ב - מאפיינים שונים של הודא ויסמין עם ציטוטים

המטרה העיקרית של שני הסופרים היא להציג אישים מתקדמים משני העמים ואת יחסם למציאות הישראלית. הם מציינים תמונות נשיות, שתי אחיות ושני ניגודים גמורים. הם נבדלים זו מזו מבחינת המשפחה הודא גדולה במשפחה ענייה ויסמין במשפחה מיוחסת. והן שוויות בתכנים פנימיים. שם הם שומרים על "הרגלים של פעם מתוקה". זה כל מה שמאחד אותם. אם הודא "תמיד עליזה כמו בוקר", אז יסמין היא " שקטה". הודא חברותית, משחקת

עם חברותיה במשרד, מפנקת בכיף רועש. יסמין, פורשת עם ספרים, או מתפעלת מהטבע. מצד המספר, ברומן "חצוצרה בוואדי" (הודא) היא המספרת, אך ברומן "יסמין" הגיבור והמספר הוא נורי.

1 - המשפחה

הודא היא בת משפחה ענייה, ויסמין היא ממשפחה מאוד מכובדת ועשירה שבחברה לגלות לפאריז בעקבות מות בעלה ושבה כעת, לא ברור מדוע, לחיק משפחה – כשהיא מצויידת בדוקטורט בחינוך ובסימאות לאומניות לרוב. שתי הגיבורות, הבחורות "הודא ויסמין", הראשונה היא ערביה ישראלית, משתייכת לשני עולמות, רגל כאן ורגל שם, אוהבת את שירי יהודה עמיחי והתרבות היהודית ולעולם הערבי היא בת למשפחה שגרה בשכירות בבית של אבו נחלה:

" אילו ידענו יחד את קור החורף ואת בדידות האביב, אילו היה הוא המפרנס ואני שומרת הקן, אילו הקיפני חום גברי מאופק והערכה כבושה כפי שסבא אָלֵאס מקיף את אמא" (מיכאל, סמי, שם, עמ' 7).

יסמין בניגוד להודא היא בת למשפחה ערבית-נוצרית משכילה עשירה, הגרה בירושלים. בתקופת זמן קצר אחרי מלחמת סיני. אבי המשפחה הוא אבו ג'ורג', אדם משכיל ועשיר, הוא בעל מסעדה, המשפחה גרה בבית רחב ונאה בירושלים:

" זה מקום לא רע, שייך לאבו ג'ורג', נוצרי ממשפחה אמידה ששושיה בבית לחם. עיתונאי עם תודעה פוליטית. הוא מכהן כיושב ראש התאחדות של ענף התיירות" (עמיר, אלי, שם, עמ' 157)

2 – הגיבור האהוב

שלא כמו יסמין, הודא נבדלה בזכות נטייה העזה והעליזה. גברים חיבבו אותה, היא הייתה אהובה, עם זאת, עבור אחרים היה לה פרק רגעי. הגיבור האהוב ברומן "חצוצרה בוואדי" הוא אלכס העולה מרוסיה, הוא דמות משנית ברומן, אדם נמוך, זקוף, שרירי מאוד ובעל משקפיים עבים ומגן בחצוצרה. נולד בכלא. ואחרי שבוע נלקח מאמו, שהמשיכה את תקופת מאסרה. הוא גדל בבית יתומים. ובכן בשטח האניטימי ביותר, בחוויה הארוטית, התנגשו השאיפות האינדיבידואליסטיות הכמוסות של אלכס עם השקפות השולטת במסורת הקהילה היהודית, גורמים רחוקים מאהבה קובעים את בחירתו של האדם, הרגש הפרטי שמתקומם, המפגש עם אליכס זעזע את הודא ועורר תחושה עמוקה בלבה הלא מנוסה. קול החצוצרה עורר בה כוח אופי יוצא דופן, החזירה תחושת הערכה עצמית, נאלצת לחשוב, לנתח, לקבל החלטות. נדרס כהרף עין מכוח משקלה של חוקיות החברה הקיימת, במילים ספורות נותן אלכס להציץ פה לתוך טרגדיה פרטית:

"כל אחד יכול לזייף תעודה של עורך דין או רב. יכולים לזייף הכל. בגלל זה אני לא מאמין באף תעודה. היתה לי תעודה של יתום ולא הייתי יתום". (מיכאל , סמי ,שם , עמ' 164)

הרי ש"יסמין" מבקש עמיר לבחון מחדש את היחס בין היהודים-ישראלים לערבים-נוצרים. זאת על ידי היפוך היוצרות, כאשר במקום גיבור ישראלי-יהודי-ציוני, הוא ממקם את הגיבור - עיראקי-ציוני שנפל באהבה לנערה ערבית, עמיר מבקש בספר זה לשבור את החומות הסטריאוטיפיות שנוצרו במשך השנים כלפי הערבים, "האחר", ולהציג מציאות מורכבת יותר של חיים בין ערבים ליהודים, בצורה שהישראלים הממוצע לא זכה להכיר, עקב היוולדו למדינה בה הוא מהווה את הרוב והערבי מהווה את "האחר" שיש לפחד ולהיזהר ממנו. הספר, שיצא בתקופה של סיכויים לשיחות שלום ורצון להכיר את הפלשתינאים מעבר לגבול בצורה אמיתית יותר, התחבר לעשייה גדולה יותר של עמיר האדם, לקירוב לבבות בין התרבויות והדתות של מזרח ומערב. ברומן "יסמין" הגיבור הוא נורי המזרחי עולה עיראק , שתמיד מתגעגע לארצו ומוצאו עיראק :

" עם הכוס ביד והרבה ערק בראש, שטפו מפי הדברים גלים – גלים : " אני יהודי אבן ערב שמעריך את נפלאות המערב , שומע מוזיקה קלאסית בבוקר ומוזיקה ערבית בערב. ציפור נודדת בין שני עולמות , רגל פה ורגל שם ולפעמים מתבלבלת לי הרגליים " (עמיר , אלי ,שם , עמ' 169)

3 – התרבות של שתי הגיבורות

המסר המהפכני שהסופרים מעבירים ביצירותם אלה שהשונה והחריג הם בעלי חשיבות לקיום החברה. לא רק שעלינו להתייחס אל החריגים בסובלנות, אלא שהעולם אינו יכול להתקיים בלעדיהם. (אורן , יוסף , 2007 , עמ' 19) לעומת המישור הגלוי שתואר לעיל, שני המחברים מטפלים בחומר מעמדת מוצא חינוכית, ומעמידים רומן שנושאו הוא השונה והחריג באופן גלוי. חשוב להם להראות כיצד ניתן להתמודד עם מצבים חברתיים מסובכים, ואיך ניתן לפרוץ את מעגל הנחיתות. ובכך הם קושרים במישור הסמוי בין פופולריות ובעיית החברה הישראל וקולו של האחר. ברומן (חצוצרה בוואדי) לא זוכר סמי מיכאל במפורש את לימודה של הודא והוא מסתפק רק בקריאתה את של שירי יהודה עמיחי :

" עמיחי כתב שירים קודם שנולדתי אני, אבל אילו גרנו בכפיפה אחת, אילו ידענו יחד את קור החורף ואת בדידות האביב " (מיכאל , סמי ,שם , עמ' 6)

הן כמעט באותו גיל, גדלים באותם תנאים, מוקפים באהבתם ובטיפולם של יקיריהם. אבל הודא גידלה ילדה רגילה, מעט מפונקת, אך עליזה, עם תפיסה חיה של העולם על כל גילוייו. יסמין מגיל צעיר הצטיינה בבידוד, לא אהבה משחקים ובידוד רועשים, היא הקשיבה בהנאה לסיפורי האומנת על ימי קדם, קראה את הרומנים של ריצ'רדסון ורוסו, חלמה על אהבה רומנטית וחיכתה לגיבורה. יסמין לעומתה היא בוגרת הסורבון חכמה ויפיפייה מבית ערבי פלסטיני נוצרי , היא מצטיירת לפנינו כמשכילה פוליטית מאוד, לאומנית מאוד. יסמין

מכבדת מסורות עממיות. היא אוהבת את ההתבודדות, היא מאמינה בחלומות וקוראת רומנים רומנטיים, וזה נותן לה זהות וכנות מיוחדת.

"נועה, תכירי את יסמין, היא מזרחנית, חוקרת הסכסוך הישראלי – ערבי מהסורבון" אמרתי" (עמיר, אלי, שם, עמ' 381).

4 – החתונה

הזהות הערבית של מיכאל מייצגת, אם כן, לא את השלמות האבודה של הזהות היהודית, כמו אצל עמיר, אלא את העריקה מהחובה הלאומית, המשותפת כאן לערבים ולישראליים. הכמיהה ללאומיות המזרחית איננה מרכיב פרגמנטרי בזהות היהודית, אלא כל כולה של זהות זו. אבל ניכר כאן מאמצם או רצונם של שני הסופרים לשוב ללאומיות אבודה זו, ולו גם שיבה מאוחרת או בדרך סמויה, שכן שיבה מעין זו מתפרשת כבגידה, עריקה מהמאמץ הטוטאלי לקיום ישראלי(שוורץ, יגאל, 2016, עמ' 381) הודא היפהפייה ומלכת השכבה מאוהבת לפני אלכס כמה פעמים. אבל את הדברים החשובים ביותר היא לא מסתירה. במקביל לקשרה עם בהיג' חל שינוי בעמדתה של הודא לחברת ההתייחסות שלה, והיא מצליחה להתגבר על עמדת המשחק והזיוף; מתחברת לאלכס, ומוצאה אהבה חדשה. היא בחורה סקרנית מאוד שמתעניינת בכל דבר, ומוצאת לשאול את השאלות המתאימות בזמן המתאים. שבאותו רגע התשובה מאוד משמעותית כלפיה. הודא התאהבה באלכס וכן אלכס התאהב בה, על כן היא דנה יום יום מחדש מה יאמרו על זה שהוא יהודי והיא ערביה, מה יגידו על כך, ואיך היא תתחתן עם יהודי בעת שחלק ממשפחתה גורש לירדן ע"י היהודים ומכן הם שונאים יהודים. הודא חושבת הרבה על המתרחשות היום יומית בין ערבים ליהודים גם יחד. ובכן היא הצליחה להתחתן באלכס למרות הסירוב הכללי החברתי בצעד זה:

"הוא יהודי והיא ערבייה. הרבנים לא ירצו אפילו להסתכל עליה, ושום כומר לא יעז לתת את ברכתו. שמעת על נישואין אזרחיים? לא? איפה את חיה?" (מיכאל, סמי, שם, עמ' 158)

צד אחר בזהות הישראלית, הקשור בשאלת הנוכחות הערבית בישראל, מקבל ברומן ביטוי מעניין ביותר. התלישות היא תלישותה של הנערה הערבית, זרותו של היהודי הערבי בחברה הישראלית, המקבילה ברומן במפורש לזרות הערבית ולתלישות שלה, מעמידה את הזהות הישראלית על הנורמליות שלה, על הרעיון שהזהות הערבית בישראל היא זהות לאומית, שאינה שונה, או אינה צריכה להיות שונה, מזהותם הלאומית של עמים אחרים, נורמלים. (Berg, Nancy E. 1997, p. 187) התלישות והמשכיה הארוטית לאשה הערבית מייצגים גם כאן אותה מגמה לניהיליזציה של היהדות, תוך טמיעה בחברת הערבית. האינטלקטואליות היתרה של היהודים עשויה לעמוד בדרכם למטרה זו. גם הזיקה הלאומית לישראל מותירה את האינטלקטואל היהודי חסר אונים. (עוצמן, יעל, 2001, עמ' 158) עמיר רואה, אם כן, את השסע המעמיק שבין הזהות הישראלית הלאומית לזהות הערבית בצער עמוק. הוא מקבל אותה כזהות היסטורית שאין טעם להתנגד לה, אדרבא, יש לעודד ולהעמיק אותה שכן בלעדיה לא תהיה חיים שקטים. ובכן נורי מהרהר עם עצמו על יסמין שהייתה מיוחדת, אפשר לומר באופן חשוף, וזו התאהבה בסופר, נורי, בדמותה נאספת כל

המשמעות של המשכילה הערבית: שומרת נקיה וידידותית, זה סוג חדש של האישה. הערבית שמציג אותה הספרות הישראלית. אך ברומן יסמין לא הצליחו לגיבורים להתחתן:

"השכנוע הפנימי והלהט שבדבריה של יסמין כבשו אותי, חושב לו עורי....", "לו רק היתה יהודייה ויכולתי להתחתן איתה כדת משה וישראל" (עמיר, אלי, שם, עמ' 292).

5 – האחר הערבי

מאז ומתמיד משך הסיכסוך הערבי ישראלי את תשומת ליבם של חוקרים. דומה עם זאת, כי מאז שנות השבעים של המאה הקודמת גבר העניין שמגלים חוקרים. מדיסציפלינות שונות, בהיסטוריה של הסיכסוך ובהתפתחותו. קשה לקבוע מה מניע חוקרים כה רבים לעסוק בנושא שכבר נכתב עליו רבות: סקרנות אינטלקטואלית, עיסוק בנושא שהפך שוב "אופנתי" מאז יוזמת השלום של הנשיא הישראלי בגין, ואנואר סאדאת, פתיחתם של תיקי המלחמות (1948 ו-1956) בארכיונים הממשלתיים בארץ בבריטניה ובצרפת, או שמא תיקוות החוקרים למצוא את "המפתח" לפתרון הסיכסוך על-ידי בחינתו ההיסטורית (מאיר, תומאס, 1987, עמ' 81). אמנם שני היוצרים דנו בתימת האחר, אם היה הערבי, ואם היה הישראלי. אך ניתן לשער, כי סמי מיכאל התייחס בדמותה של הודא לעם היהודי כעם נבחר וסגולי ולא לחוליות המוגבלות והחלשות בחברה כמו המיעוט הערבי. שהיא רואה בו אנשים חריגים ורודפי נשים

" לילה לילה הם כובשים את החושך הורד עלי. בבגדיהם הקרושים מזיעה, ביערם המדובלל הנוקשה. בפניהם המצמיחות זקנים שחורים כיער חרוך, בשיניהם הצהובות, בחיוכיהם המתמסמסים על שפתיים ריריות, בכל אלה היו מתמזגים ליצור אחד." (מיכאל, סמי, שם, עמ' 8)

לעומתו, אלי עמיר דן בצורה מפורשת בערבים בהיותם המוגבלים השייכים לשכבה החלשות והנמוכה בחברה. יסמין אינה מוכנה יותר להשלים עם מצב זה והיא גם יצאה מהבית לפריז וגם שוברת את הסדר החברתי. היא אישה שמרנית ואינה מוותרת על זהותה, היא ערבייה מאוד בזהותה. וגם אופי יכולת החשיבות שלה ובדידותה גורמים לה לניתוק מוחלט מהסביבה הישראלית, דבר זה גלוי באופן מפורש בחזרתה של יסמין לירושלים והסתובבות בשווקים ובחניות של חלואת:

" מצב רוחה השתפר, והחליטה לקנות מתנות לחברים בפריז, לפאריז, ראש "פתח" שם, קנתה פוסטוק שאמי וגרעיני אבטיח, לסוהא, חברתה באוניברסיטה, קנתה פלחי תפוז מסוכרים שטעמם המתוק מריר היה אהוב עליה, ועוד קנתה חמישה תליונים עם צלב קטן ומוכסף לחלקם לעת מצוא" (עמיר, אלי, שם, עמ' 144).

6 – האחר הישראלי

התפיסה של שתי הגיבורות להאחר הישראלית היתה שווה כמעט, הודא נאלצה לצאת למלחמה רוחנית ממש במצבה הנוכחי נגד החברה והמסורת הערבית, הודה, הייתה גוף ללא נשמה שהולכת ברחוב, וסובלת מבעיות פסיכולוגיות ואינספור הפרעות. מה שהפך אותה ללעג בעיני אנשים, ולא מצאה ישועה על ידי פנייה אל היהודים כדי לא לצחוק אותה או את מצבה האומלל, כשגילתה את מצבה ואמרה:

" אין לי ידידות וידידים ערבים. אני משתדלת להיות ישראלית יותר מן היהודים עצמם...ועכשיו יהודה עמיתי קרוב ללבי יותר מכל משורר ערבי " (מיכאל, סמי, שם, עמ' 6)

ולעומתה יסמין היתה צריכה להציל את נפשה מהתהום היא הרגה את אהבתה כדי

שלא

לגרם לה לאובדן נפשות... הלמרות שאהבתה ניהן בכח שאין לאף יצור לעמוד נגדו. כשיסמין נוכחה שמערכת היחסים ביניהם בנויה סביב מאבקי כוח והיא חשה בה כשבויה, היא מבינה את טעותה ומנתק אותה. למרות שמערכת היחסים בנויה, שלא כקודמתה, על תמיכה, שיחה ואינטימיות, שני הסופרים אינם קוראים לדברים בשמם. במישור הגלוי מדובר במעשה בחברה הערבית, ולא נאמר באופן מפורש שהיצירה עוסקת בדמות החריג-הנעלב. כיוון ששכיחותה של העדה הנוצרית היא קרובה ביותר לעדה הישראלית, כמדומה לנו כי שני הסופרים יצרו עולם פרו - בדיוני ויהודי לשרטט את שאיפתם לקירוב שני העמים, אחרי שיאשו מן הערבים המוסלמים. ניתן לפרש שהיצירה דנה, בין השאר, בתימת ה"אחר", גם ההעמדה של הנשים כגיבורות היצירה מעידה שמדובר בסמל, כיוון שהן כשלעצמן הן סמלים, שבאמצעותן נוצרות החברה הערבית. עיצוב זה מאפשר להטעין את היצירה בפרשנויות רבות:

" כך היה מהיום הראשון שבאנו לשממה של העמק. עשינו הכול כדי לפתח קשרי ידידות עם הכנרים הערביים שבסביבה, ראינו בהם חלק מהפרולטריון העולמי הנאנק תחת עולו של הקפיטליזם, קיווינו שיבינו כי האויבים שלהם הם האפנדים המנצלים את עמלם, הטרקטורים שלנו חרשו חינם את האדמות שלהם והכינו אותן לזריעה. בשנות הבצורת מילאנו את בורות המים שלהם. המרפאה שלנו עמדה חינם לרשותם. רצינו שכנות טובה והאמנו שנחיה אתם בשלום... "ויצאנו לעוד מלחמה וכבשנו עוד שטחים..." התפרצה יסמין" (עמיר, אלי, שם, עמ' 76).

7 – השפה שבין הנאהבים

על ידי בדיקת המאפיינים הספרותיים התוכנים (אפיון הדמויות והמוטיבים) והצורניים (השפה והשימוש בה), בהם עושים שני הסופרים שימוש ברומניהם, נראה כיצד הוא מוביל את הקורא אשר גדל על ספרי ציונות המתארים את כל הערבים בתור "האחר" (דמות שטוחה וחורשת מזימות, אל עבר דמויות מורכבות ואנושיות. שלכאורה מציגים דווקא את שיא הבעייתיות והשנאה ביחסים בין יהודים לערבים, הם עושים שימוש באלמנטים

ספרותיים אשר יוצרים בראשנו תמונה מורכבת יותר, המצביעה על אפשרות של כינון יחסים של שלום בין ערבים ליהודים. חשיפת אלמנטים אלה תצביע על החשיבות בעבודתם של הסופרים האלה בתקופה בה הוא נכתב, על מנת לתרום לדיון לגבי שקילה מחדש של יחסי יהודים-ערבים, והצורה בה אנו רואים את "האחר" הערבי (אופנהיימר יוחאי, "כובע עדין שלי", 2005, עמ' 4) הודא היא ערביה, ואלכס הוא ישראלי – יהודי, לוחם, כל קרוביה של הודא הם מקרב הכוחות שבהם אלכס לוחם, נדמה כאילו אלכס והודא נלחמים הם מול כולם, מול כל העולם. האהבה מנצחת כאן את הכל! היא מגשרת בין מחלוקות שאף אחד עוד לא הצליח לסיים, שכל כך הרבה שנים אנו מנסים לשים קץ לסכסוך בין היהודים לערבים. "זה בקושי מסוגל לשרבט את שמו. רק תריסים הוא יודע להרכיב" (מיכאל, סמי, שם, עמ' 37)

נורי, נמלט על נפשו, ומוצא מקלט האהבתה של יסמין, שגם היא אינה תומכת בקיום הלאומי הישראלי. הניגוד בין שני העמים, המיוצגת אצל סמי מיכאל, כמו אצל עמיר, לוקחת חלק במאמצי הקיום הלאומי של ישראל. שתי הדמויות הראשיות ברומן נראות דוברות יותר משפה אחת, נורי עמרי דובר ערבית בשפה כי היא שפת האם שלו בעירק לפני שעלה לישראל. ממש כמו שהוא דובר עברית גם כן, ויסמין מדברת עברית וערבית כמו גם צרפתית, אך מרבית השיחות שהתקיימו בין שני האנשים היו זה נעשה על ידי שפה זרה "אנגלית". הודא בחרה קפדנית והיא תשגיח על עצמה ועל הדמות שמולה היא מתמודדת. היא חושבת לפני כל דבר שהיא אומרת, וכלפי עצמה היא אוהבת לפרט בפרטי פרטים בכדי לדעת במה מדובר.

" אני ישראלי דובר ערבית שחולם בערבית – יהודית, שפת האם שלי, הבית החם שלי.... מזגתי עוד כוסית, בשפת אמי ובערק הזה אני קרוב אלייך יותר מאשר לרבים מבני עמי, ועכשיו, תדעי לי, יפתי הקפריזה הטיפישית שלך לדבר אתי דווקא באנגלית משגעת אותי, יסמין, השפה היא מפתח הלב (" עמיר, אלי, שם, עמ' 255).

8 - הסיום הפתוח

שני הרומים הם רומנים טרגיים, עצובים מאוד. כל הגיבורים שלהם קצוצי כנפיים בסופו של דבר, זה לא רק הודא ואלכס; יסמין ונורי, שהם נאהבים, שני קצוות של מקל אחד, אלא זה גם אבו כאבי, האבא של נורי ואבו ג'ורג', אביה של יסמין. הם שני קצוות של מקל שבור, והם מסמלים את הטרגדיה של כל הסיפור שלנו כאן, גם הדור הצעיר יותר, השניים האלה, יסמין ונורי, שיש להם כוח עצום להתגבר על כל כך הרבה מכשלות כדי להתחבר יחד לפרק זמן, זה סיפור אנושי של אהבה. אנשים תוקפים את הגיבורים, מה זאת אומרת יהודי עם ערבייה אולי, אתם מגזימים, ומה הערבים אומרים על זה ואז תבינו באיזה בוך אנחנו שקועים, אנשים שואלים, האם זה יכול להיות שהוא התאהב בפלסטינית? כל אדם שעובר חוויה קשה ומצליח להתגבר עליה עומד מול שתי אופציות: לשכוח את אותה חוויה כליל או להפיק ממנה לקח על ידי פיתוח אמפתיה והבנה כלפי אלה. הודא רצתה לפגוש אדם שיהיה קרוב אליה מבחינת התוכן הפנימי. היא שקלה את אליכס ואהבה אותו בכנות. היא מקבלת את הריגתו של אלכס בכבוד ומבינה שהיא נידונה לסבל. היא מוכנה להחליף חיי חברה באסון גדולה שברחמה. המשפטים המסיימים של שתי היצירות יכולים גם כן להעיד על פסימית הפרידה בין הנאהבים. בסיום הרומן נמצאת מתאבלת בבית העלמין בכרמל. אלכס

נהרג במלחמת לבנון והשאיר ילד לא לוגיטמי ברחמה (איתן , רחלי , 2011 , עמ' 255). לדעתנו, השיא של הרומן מבחינת המסר הוא בסוף הסיפור כאשר אנו מגלים שאלכס נפל בקרב, זה קורה לאחר שהודא מגלה שהיא בהריון מאלכס, כעת כשהוא נפל היא מבקשת להפיל את העובר, זאת לטענתה כדי שהילד לא יהיה זר, האם ילד שהוא בן ליהודי וערביה ייתקבל בחברה הישראלית? גם הערבים וגם היהודים לא ממש יהיו "שלמים" עם זה בלשון המעטה.

הודה בוכה בבית הקברות. היא פוחדת מבעיית גידול ילד יהודי ברחוב הערבי. אם היא מגדלת אותו כערבי, יהיה שנאו ודחוי, אבל לפחות הוא לא ילך למלחמה בזמן, ואם תגדל אותו כיהודי, הוא ינסה כל חייו להוכיח את יהדותו כי אמו ערבית ותעסוק במלחמה בעתיד. אז היא חושבת שהיא צריכה להוריד את העובר. מותו של אליכס האפיל על הודא לזמן רב וייתכן כי עובדה זו היא אשר מובילה אותה לכיוון הסוף המר. אין היא צריכה לדאוג על הבן שברחמה

.. "אלכס, אמרתי לקבר. זה מה אולי יכריע את הכף עתידו של הילד. אם אגדל אותו ברחוב הערבי, האוכל לספר לו, קודם שישמע בפי אחרים, שנולד שלא מנישואין לאב יהודי? ואם אגדל אותו ברחוב היהודי... אתה מבין מה יהיה מצבי כשאצטרך בבוא העת למסור את הבן שלך לעוד מלחמה. הוא ירצה ללכת ליחידה מובחרת. כי כל חייו ישתדל להוכיח את עצמו מפני שיש לו אם ערביה והוא יהיה זר בין ערבים ובין יהודים" (מיכאל , סמי , שם , עמ' 288)

מפח הנפש וספ הדחייה של הגיבורות הוא כל-כך גבוה, שאין הן מסוגלות כלל לקבל ביקורת או לעמוד במבחן כל-שהוא. ספ הכישלון שלהן התמלא, ולכן הן מפחדות לחוות כישלונות ונפילות נוספים. במצב זה הן מעדיפות להשתבלל בתוך עצמן עם כעסן. בשלב זה, הן מתמודדות עם מצבן בעזרת קללות נוראיות שהן מקללות את האוהביהן בלבן, ובעזרת הפיכת האהובים לקריקטורות באמצעות דמיון, עד למפגש השני עם האהובים (אלכס ונורי), התחליף לבהיג' ול, כל הניסיונות והמפגשים של הודא ויסמין עם האהובים הם בעייתיים ונגמרים בכישלון – במותו של אלכס הודא נכשלה , ובבריחתה של יסמין לפריז גם היא נכשלה. הן מרגישות שרכישת המיומנויות החברתיות גדולה עליהן. הסיום הוא בשורות מהשיר "אינך עומרי" של אום כולתום. יסמין כותבת לנורי מכתב בו היא חושפת את רגשותיה. לאחר שיצאה לפריז אחרי כישלונה בקירובה עם נורי , הדבר אינו מביא לה אושר. סיפורו של עמיר איננו מסתיים בתקווה. אדרבה , הוא אמנם איננו אובד, אבל הוא נשאר אימפוטנט גם ביחסיו עם יסמין. בדיוק כמו נורי, רק שהוא מתייחס אל סיסמאותיו-שלו כאל "לאומיות" גרידא. השניים מתאהבים לקראת סוף הספר ונפרדים בסופו :

" אני חשה את האהבה שהגשמנו ואת טעמה לא אשכח לעולם. חלמתי לעזוב הכול וללכת בעקבות האהבה , אבל כשעמדת שם על בימת הקיבוץ ודיברת מגרוני וכביכול

יציג אותי. הבנתי כי אינך שלי ולעולם לא תהיה, אתה שייך לעם שלך, מה נשאר לי?
השיר שלך, של אום כלת'ום:

אנסתי את עצמי

ונטשתי אותך

בתקוה שאשכח

את אהבתך,

ומאז אני טרודה

איך אשכח אותך

ואת אהבתך (יסמין) (" (עמיר, אלי, שם, עמ' 411).

המסקנות

1. חצוצרה בוואדי" ו"יסמין" מתארים מאפיינים שונים של החברה הישראלית. במקרה הראשון מתואר מה עלול לקרות לנערה מתבגרת, כאשר תתחתין עם יהודי אשקנזי ומצבה החדש תוך הנשים הערביות, ועמיתיהן הנשים היהודיות, וכפי הנראה מקדיש מיכאל יותר מדי זמן בקשירת קשרים עם "שני העמים" מבחינת הסטטוס החברתי. בספר השני מתארת נערה נוצרית משכילה, לא כמו אחותה ברומן "חצוצרה בוואדי", שהיא משכילה והרבה לקרוא רומנים, נפלה באהבת יהודי מזרחי. מצב זה שבו עדיין נלחמים להכרה בשוויון סביבתי. תיאורן של סיטואציות אלה בא דרך עיניהם של הגיבורים. תיאורים דרך נקודת מבט של אנשים מזרחיים, עלול להשאיר נופך פסימי. המזרחיים הם בעלי אישיות מעוצבת ומגובשת ובעלי קיבעונות מנטליים שונים. ולכן העתיד לפניהם ובידיהם היכולת להביא איתם משב רוח מרענן ולהביא איתם בשורה חדשה.
2. שתי הגיבורות הן מאוד מושכות במראה, יש להן עיניים כחולות, חיוך הכי יפה, אך בתכונותיהן אין חיים". המחברים רואים בהן יפות, אך ריקות וטיפשות. זה בא לידי ביטוי בסיפור האהבה של הודא עם בהיג'. וסיפור אהבתה של יסמין לבעלה שנהרג עזמי הפלירטוט של הודא עם אליכס הוביל לטרגדיה. וכך יסמין הוביל לבריהה ונסיגה לצרפת. המחברים נותנים להן את התיאורים האחרונים.
3. הנשים בשני הרומנים באות מרקע של החברה הערבית על מאפייניה התרבותיים והחברתיים אך הן שונות בתפיסתן להן. הודא רואה בעצמה כי היא ישראלית יותר מהישראלים עצמם, ויסמין ממשכה בתרבותה הערבית העיקרית ורואה כי ערבית עיקרית.
4. בשני הרומנים אשר נדונו בפרקים הקודמים מתוארות שתי נשים ערביות נוצריות אשר חיות בתוך החברה הישראלית בזמן המלחמות. רומן "חצוצרה בוואדי" מתרחש בזמן

מחמת לבנון הראשונה , ורומן "יסמין" מתרחש אף הוא בזמן מלחמה , אך מלחמת יום הכיפורים .

5. האשה מהווה סמל למאבק הערבי הישראלי, וחוכמת החיים היא אשר מנחה אותה, ועל כן היא משמשת לעיתים בתפקיד של אויב. שני הרומנים מציינים ברומניהם את תכונותיהן הטובות של הנשים הערביות . אך בצד התכונות החיוביות גם מציינים את חולשותיהן.

6. היופי הוא אחד ממאפייניה של האשה ברומנים אלו. ברומן "חצוצרה בוואדי" פונה אליה מיכאל כאישה משכילה ועובדת במשרד עם הישראליים. וכן באה לידי ביטוי חכמתה כאשר אחת מחברותיה מגישה לה קובץ שירי יהודה עמיחי. ברומן "יסמין" מתוארת יסמין כאשה אשר בקיאה בלימוד ומשכילה גם היא.

7. שני הרומנים האוטוביוגרפיים-למחצה, שיצאו לדרך בתקוות גדולות ובאמונה במחר לא עלתה, ולא יכולים לעלות, על דרך אופטימית כלשהי, סופם עצוב בהחלט, אפילו טרגי. בשתי היצירות הגיבורות מתלבטות, מעלות ספיקות ובודקות את תחושותיהן כחלק מגיבוש זהותן.

8. אלי עמיר היה אינטליגנטי יותר מסמי מיכאיל, שם הוא הרג את יחסי האהבה לפני שנולדה והעניק הצדקה לפלסטיני האחר בכך שהגן על זכותו המקופחת.

9. בשתי היצירות מתחבטות הגיבורות ומעלים לדיון יחסי אמת וזיוף. "ב"חצוצרה בוואדי" מעידה הודא על עצמה שהיא משקר לכולם ושההצלחה הכי גדולה שלה היא בתחום התמרונים, לעומת זאת, אצל עמיר עומדת יסמין במרכז הרומן ההתמודדות עם הבעיה, והיציאה ממעגל החריגות והנחיתות היא לב העניין. עמדת המוצא שלה היא הרגשה של חוסר קבלה מוחלט. כבחורה שעברה חווית נטישה היא מחכה כל חייה לאישור שמקבלים אותה.

10. שני היוצרים בחרו להציג את הסיפור מזווית הראייה של הערבי. שתי הגיבורות הן נערות אינטליגנטיות ורגישות, שמתמודדות עם בעיות פסיכולוגיות וטראומות עם העבר שלהן. שתי הגיבורות מתוארות כמלודרמטיות, כמתלבטות ומתחבטות ונקשרות למערכת התאהבויות. שני הרומנים פותחים את אלגית הלב הדוהר אל התהום, אל החדלון, מתוך דעה מסולפת, גבול המוחלט , זבול האור , אין סוף כלומר וידוי וחרטה, האומללות.

11. בסוף שני הרומנים נחשף הקונפליקט הישראלי ערבי במלא עוצמתו וחריפותו . ובכן שני הסופרים הצליחו לחזור לעומקן של הבעיות , אך בלתי פתורנים.

References

1. Abd ,Fekry Jawad ,(2019), The Dialectic Of Identity And Belonging To The Literature Of The Jews Of Iraq In Israel.Lark Journal For Philosophy , Linguistics And Social Sciences, Volume 3, Issue 34.

2. Amir, Eili,(2005), Jasmine, Tel Aviv, Am Oved Publishing.
3. Avraham-Eitan, Racheli,(2011), From Baghdad To Israel: A Comparative Study Of The Eli Amir, Trilogy: Jasmine In Front Of The Pigeon Bloom And A Rooster Of Atonement, Tel Aviv: Am Oved.
4. Berg, Nancy E . (1997), "Sifrut Hama'abarah" (Transit Camp Literature Of Transition Literature /Critical Essays On Israeli Society, Religion, And Government .
5. Brachwitz, Led; Marai, Assad Al-Rahman,(2010), To Write In The Other Language: Views On Hebrew And Arabic Literature, Tel Aviv: Wrestling.
6. Freud, Z,(1968), Sigmund Freud's Writings, Volume Five Selected Essays, Tel Aviv, Dvir Publishing.
7. Fried, Aviv,(1997), Discussion Of The Integration Of The Disabled Person In Society In Light Of Freud's View Regarding "Culture Without Contentment", Tel Aviv, The Israeli Association For Occupational Therapy, August.
8. Feingold, Ben-Ami.(1993), A Broad And Objective Historic View. Hebrew Modern Literature, N.S., No. 11 (Autumn/Winter).
9. Gila Ramraz Rauch,(1985) The Arab Character In Israeli Fiction, The Remarks Of The Pretty World Congress Of Judaism, 3rd Division.
10. Guvrin, Nurit,(2015), Reading The Generations - Hebrew Literature In Its Circles, Vol. Vi, Tel Aviv, Gvanim Publishing.
11. H. Hever, (2000)."Lo Banu Min Ha-Yam: Kavim Le-Geografiyah Sifrutit Mizrahit," In: Teoriyah U-Bikkoret, 16 .
12. Holtzman, Avner.(2005), Roadmap: Hebrew Fiction Today, Tel Aviv: United Kibbutz: Exclamation Mark Books
13. Margaret Mockenhoff,(2000), Sigmund Freud - Mysterious Investigator Of The Subconscious, Iq.
14. Meir, Thomas,(1987), The Law Of History And The Arab-Israeli Conflict, Tel Aviv, Magnes Press.
15. Michael, Sami,(1987), Trumpet In The Wadi, Tel Aviv, Am Oved Publishing
16. Oren, Yosef,(2007), Crisis Of Values In Israeli Fiction, Rishon Lezion: Together.
17. Oren, Yosef, (2006) , Literature And Sovereignty, Rishon Lezion.

18. Oppenheimer, Yochai,(2008), Beyond The Fence: Representing The Arabs In Hebrew And Israeli Fiction (1906 - 2005), Tel Aviv, Am Oved Publishing.
19. Oppenheimer Yochai,(2005), "My Gentle Conqueror", Review Of The Book "Jasmine", Book Supplement Issue 24, Haaretz, February 9: 4.
20. Rasheed , Ali Mohammed.(2018) "'I Loved You To Break", A Reading In The Novel "Living Wall" By Dorit Rabinyan" *Арабистика Евразии*, No. 3.
21. Rasheed , Ali Mohammed ; Zobaa , Alaa Abd Aldaem(2020). Read In The Novel "Trumpet In The Valley" To Sami Michael, Journal Of Babylon Center For Humanities Studies , Volume 10, Issue 1.
22. Rasheed , Ali Mohammed ,(2020),The Homeland In The Product Of Sami Michael, *Journal Of Babylon Center For Humanities Studies* , Volume 10, Issue 1.
23. Rosenthal, Rubek,(2000), Borders Of The Spirit, Tel Aviv, United Kibbutz Publishing.
24. Schwartz, Yigal,(2016), Prince And Revolutionary: Studies In Prose By Sami Michael, Gamma Publishing.
25. Sofer, Arnon,(1987), The Territorial Struggle Between Jews And Arabs In The Land Of Israel, Tel Aviv, Ofakim In Geography.
26. Yael Otzman,(2001), Representation Of Women In Israeli Culture, Jerusalem And Tel Aviv, United Kibbutz.
27. **Zeidel, Ronen.**(2009) , A Question Of Language And Audience : On The Possibility Of "Iraqi Novels" In Hebrew. Hebrew Studies, Vol. 50 .

About the Author

Ali Mohammed Rashed , teaching in university of Baghdad – college of languages , He holds a master's degree from the University of Baghdad – college of languages It has many of the research and studies in the language and Hebrew literature..

Email:ali2016@colang.uobaghdad.edu.iq

الأجنحة التي كُسرَتْ شخصية المرأة العربية المسيحية في رواية سامي ميخائيل "بوق في الوادي" مقابل شخصيتها في "ياسمين" لإيلي أمير

م.علي محمد رشيد

كلية اللغات / جامعة بغداد / قسم اللغة العبرية

خلاصة البحث

سامي ميخائيل وإيلي عامير - كاتبان إسرائيليان ولدا في العراق ومن الجيل ذاته (ولد سامي ميخائيل في بغداد عام 1926 وإيلي عامير عام 1937). كتبا عن الاستشراق والحب والأنوثة ، وكلاهما عاش حياة جامحة ومنفتحة. لم يخجلا من تجربة أي شيء جديد جاء في طريقهم ، وتمردى على العادات والتقاليد وتصرفى بشكل استفزازي ، لقد استمتع بالصدمة والاستغراب التي اثارها حولهم. في محاولة للعثور على مكانهما في بيئات عائلية مختلفة ، لذا اختار الروائيان عرض بطلتين عربيتين مسيحيتين . والراوي في رواية "ياسمين" هو المتحدث - في ضمير المتكلم وهو نوري - إيلي نفسه. اما في رواية "بوق في الوادي" المتحدثه فهي هدى بطلة الرواية . كلاهما مستقل وكلاهما لديه هواية يستثمرانها في القراءة .

تخضع عائلات البطلتين لتغييرات اجتماعية أثناء الحكبة ، وعند الضرورة يعمل كلاهما لتوفير الاحتياجات الضرورية التي لا تستطيع الأسرة توفيرها. سالتطرق في بحثي هذا في رواية سامي ميخائيل: "بوق في الوادي" (2008) وبين رواية إيلي عامير: ياسمين (2005) الى مكانة العربي في الادب الاسرائيلي ، ومن ثم اعرض ملخصا حول الروائيتين. وأناقش شخصية المرأة العربية المسيحية وطرق توصيفها في الروائيتين على أساس الأدب النظري.

في الفصل الثاني أهتم بشخصيات هدى وياسمين لتمثيل تلك المدة ، والتطرق الى اوجه التشابه في رسمهما ، وأقارن الشخصية العربية المسيحية المتكررة في الروائيتين ، و ما هو دافع العرق لهما واعرض مجموعة مختارة من الأمثلة من الروائيتين.

كلمات مفتاحية: الشخصية العربية في الأدب العبري ، سامي ميخائيل ، إيلي أمير ، بوق في الوادي ، ياسمين.